

मोनॅडॉलॉजी (१७१४)

जर्मन तत्त्वज्ञ गॉटफ्रीड विल्हेल्म लाइबनिझ यांचा अनंत मोनॅड्सचा तत्त्वमीमांसीय सिद्धांत.

मुद्रित दिनांक १७ डिसेंबर, २०२४

CosmicPhilosophy.org

दर्शनशास्त्राद्वारे ब्रह्मांडाचे अर्थग्रहण

अनुक्रमणिका

१. प्रस्तावना

२. मोनेडोलॉजी

२.१. § १

२.२. § २

२.३. § ३

२.४. § ४

२.५. § ५

२.६. § ६

२.७. § ७

२.८. § ८

२.९. § ९

२.१०. § १०

२.११. § ११

२.१२. § १२

२.१३. § १३

२.१४. § १४

२.१५. § १५

२.१६. § १६

२.१७. § १७

२.१८. § १८

२.१९. § १९

२.२०. § २०

२.२१. § २१

२.२२. § २२

२.२३. § २३

२.२४. § २४

२.२५. § २५

२.२६. § २६

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

ᄃ.ᄃᄃ. § ᄃᄃ

୨.୫୯. § ୫୯

୨.୬୦. § ୬୦

୨.୬୧. § ୬୧

୨.୬୨. § ୬୨

୨.୬୩. § ୬୩

୨.୬୪. § ୬୪

୨.୬୫. § ୬୫

୨.୬୬. § ୬୬

୨.୬୭. § ୬୭

୨.୬୮. § ୬୮

୨.୬୯. § ୬୯

୨.୭୦. § ୭୦

୨.୭୧. § ୭୧

୨.୭୨. § ୭୨

୨.୭୩. § ୭୩

୨.୭୪. § ୭୪

୨.୭୫. § ୭୫

୨.୭୬. § ୭୬

୨.୭୭. § ୭୭

୨.୭୮. § ୭୮

୨.୭୯. § ୭୯

୨.୮୦. § ୮୦

୨.୮୧. § ୮୧

୨.୮୨. § ୮୨

୨.୮୩. § ୮୩

୨.୮୪. § ୮୪

୨.୮୫. § ୮୫

୨.୮୬. § ୮୬

୨.୮୭. § ୮୭

୨.୮୮. § ୮୮

୨.୮୯. § ୮୯

୨.୯୦. § ୯୦

प्रस्तावना

गॉटफ्रीड विल्हेल्म लाइबनिझ यांची मोनॅडॉलॉजी (१७१४)

१ ७१४ मध्ये, जर्मन तत्त्वज्ञ गॉटफ्रीड विल्हेल्म लाइबनिझ - “जगातील शेवटचा सार्वत्रिक प्रतिभावान” - यांनी ∞ अनंत मोनॅड्सचा सिद्धांत मांडला जो, भौतिक वास्तवतेपासून दूर आणि आधुनिक वैज्ञानिक वास्तववादशी विसंगत वाटत असला तरी, आधुनिक भौतिकशास्त्र आणि विशेषतः नॉन-लोकॅलिटी मधील विकासांच्या प्रकाशात पुनर्विचार करण्यात आला आहे.

लाइबनिझ यांच्यावर ग्रीक तत्त्वज्ञ प्लेटो आणि प्राचीन ग्रीक विश्वीय तत्त्वज्ञान यांचा खोल प्रभाव होता. त्यांचा मोनॅड सिद्धांत प्लेटोच्या प्रसिद्ध गुहा रूपकमध्ये वर्णिलेल्या प्लेटोच्या फॉर्म्सच्या क्षेत्राशी लक्षणीय साम्य दर्शवतो.

मोनॅडॉलॉजी (फ्रेंच: ला मोनाडोलोजी, १७१४) हे लाइबनिझच्या उत्तरकालीन तत्त्वज्ञानातील सर्वात प्रसिद्ध कार्यापैकी एक आहे. हा एक लघु मजकूर आहे जो सुमारे ९० परिच्छेदांमध्ये साध्या पदार्थांचे, किंवा ∞ अनंत मोनॅड्सचे तत्त्वज्ञान सादर करतो.

१७१२ ते सप्टेंबर १७१४ दरम्यान व्हिएन्ना येथील त्यांच्या शेवटच्या वास्तव्यात, लाइबनिझ यांनी फ्रेंच भाषेत दोन लघु मजकूर लिहिले जे त्यांच्या तत्त्वज्ञानाचे संक्षिप्त विवरण म्हणून अभिप्रेत होते. त्यांच्या मृत्यूनंतर, सॅव्हॉयचे राजपुत्र युजीन यांच्यासाठी लिहिलेले “प्रिन्सिप्स डी ला नेचर एट डी ला ग्रेस फॉन्डेस एन रेझन” हे नेदरलँड्समध्ये फ्रेंच भाषेत प्रकाशित झाले. तत्त्वज्ञ क्रिश्चियन वोल्फ आणि सहकार्यांनी दुसऱ्या मजकुराचे जर्मन आणि लॅटिन भाषेत अनुवाद प्रकाशित केले जे “द मोनॅडॉलॉजी” म्हणून ओळखले जाऊ लागले.

§ १

मो नाड, ज्याबद्दल आपण येथे बोलणार आहोत, ती एक साधी पदार्थ आहे, जी संयुक्त पदार्थांमध्ये प्रवेश करते; साधी, म्हणजे भागांशिवाय (थिओड., § १०^४).

§ २

आणि साध्या पदार्थांचे अस्तित्व असणे आवश्यक आहे, कारण संयुक्त पदार्थ अस्तित्वात आहेत; कारण संयुक्त पदार्थ म्हणजे साध्या गोष्टींचा संचय किंवा एकत्रीकरण होय.

§ ३

जेथे भाग नाहीत, तेथे विस्तार, आकार, किंवा विभाजनीयता शक्य नाही. आणि हे मोनाड निसर्गाचे खरे अणू आहेत आणि थोडक्यात वस्तूंचे मूलभूत घटक आहेत.

§ ४

विघटनाची भीती देखील नाही आणि कोणत्याही कल्पनीय मार्गाने एक साधी पदार्थ नैसर्गिकरित्या नष्ट होऊ शकत नाही (§ 89).

§ ५

त्याच कारणास्तव, एखादा साधा पदार्थ नैसर्गिकरित्या सुरू होऊ शकेल अशी कोणतीही पद्धत नाही, कारण तो संयोजनाने तयार होऊ शकत नाही.

§ ६

म्हणून असे म्हणता येईल की, मोनाड एकदम सुरू किंवा समाप्त होऊ शकत नाहीत, म्हणजेच, ते केवळ निर्मितीद्वारे सुरू होऊ शकतात आणि विनाशाद्वारे समाप्त होऊ शकतात; तर संयुक्त असलेले भागांनी सुरू होते किंवा समाप्त होते.

§ ७

हे स्पष्ट करण्याचाही कोणताही मार्ग नाही की, एखादा मोनाड दुसऱ्या कोणत्याही प्राण्याद्वारे त्याच्या अंतर्गत बदलला किंवा बदलला जाऊ शकतो; कारण त्यात काहीही स्थानांतरित करणे शक्य नाही, किंवा त्यात कोणतीही अंतर्गत हालचाल कल्पना करणे शक्य नाही, जी तेथे उत्तेजित, निर्देशित, वाढवली किंवा कमी केली जाऊ शकते; जसे संयुक्त पदार्थांमध्ये होते, जिथे भागांमध्ये बदल होतात. मोनाडना खिडक्या नाहीत, ज्यातून काही आत येऊ शकते किंवा बाहेर जाऊ शकते. अपघात पदार्थांपासून विलग होऊ शकत नाहीत किंवा बाहेर फिरू शकत नाहीत, जसे पूर्वी स्कोलास्टिक्सच्या संवेदनशील प्रजाती करत होत्या. म्हणूनच कोणताही पदार्थ किंवा अपघात बाहेरून मोनाडमध्ये प्रवेश करू शकत नाही.

§ ८

तरीही, मोनाडमध्ये काही गुणधर्म असणे आवश्यक आहे, अन्यथा ते अस्तित्वातही नसतील. आणि जर साध्या पदार्थांमध्ये त्यांच्या गुणधर्मांमुळे फरक नसता, तर वस्तूंमधील कोणताही बदल जाणवण्याचा मार्ग नसता; कारण संयुक्त पदार्थात जे आहे ते केवळ साध्या घटकांमधून येऊ शकते; आणि मोनाड गुणधर्मांशिवाय असल्यास, ते एकमेकांपासून वेगळे करता येणार नाहीत, कारण ते परिमाणातही भिन्न नाहीत: आणि परिणामी, पूर्णता गृहीत धरली असता, प्रत्येक जागा हालचालीत नेहमी त्याच्याकडे जे होते त्याच्या समतुल्य प्राप्त करेल, आणि वस्तूंची एक स्थिती दुसऱ्यापासून *अविभाज्य* असेल.

§ ९

प्रत्येक मोनाड प्रत्येक दुसऱ्यापासून वेगळा असणे आवश्यक आहे. कारण निसर्गात कधीही दोन वस्तू एकमेकांसारख्या पूर्णपणे नसतात आणि जिथे अंतर्गत फरक किंवा अंतर्गत नामकरणावर आधारित फरक शोधणे अशक्य असेल.

§ १०

मी हे देखील मान्य करतो की प्रत्येक निर्मित वस्तू बदलाच्या अधीन आहे, आणि म्हणूनच निर्मित मोनाड देखील, आणि प्रत्येकात हा बदल सतत चालू असतो.

§ ११

आपण आत्ताच जे म्हटले त्यावरून असे दिसून येते की, मोनाड्सचे नैसर्गिक बदल एका *अंतर्गत तत्वातून* येतात, कारण बाह्य कारण त्याच्या अंतर्गत भागात प्रभाव टाकू शकत नाही (§ 396, § 900).

§ १२

परंतु बदलाच्या तत्वाव्यतिरिक्त, जे बदलते त्याचा एक *तपशील* असणे आवश्यक आहे, जो साध्या पदार्थाची विशिष्टता आणि विविधता तयार करतो.

§ १३

या तपशीलात एकतेत बहुविधता किंवा साध्यात समाविष्ट असणे आवश्यक आहे. कारण प्रत्येक नैसर्गिक बदल टप्प्याटप्प्याने होत असल्याने, काही बदलते आणि काही राहते; आणि म्हणूनच साध्या पदार्थात भाग नसले तरी त्यात भावना आणि संबंधांची बहुलता असणे आवश्यक आहे.

§ १४

क्षणिक स्थिती, जी एकतेत किंवा साध्या पदार्थात बहुविधता समाविष्ट करते आणि प्रतिनिधित्व करते, ती संवेदना म्हणून ओळखली जाते, जी जाणीव किंवा चेतनापासून वेगळी केली पाहिजे, जसे पुढे दिसून येईल. आणि याबाबतीत कार्टेशियन लोकांनी मोठी चूक केली, ज्या संवेदना जाणवत नाहीत त्यांना त्यांनी महत्वहीन मानले. याच कारणामुळे त्यांनी असा विश्वास ठेवला की केवळ आत्मेच मोनाड आहेत आणि प्राण्यांचे आत्मे किंवा इतर एंटेलेकीज नाहीत; आणि त्यांनी सामान्य लोकांप्रमाणे दीर्घ बेशुद्धीला कठोर मृत्यूसोबत गोंधळून टाकले, ज्यामुळे त्यांनी पूर्णपणे विभक्त आत्म्यांच्या स्कोलास्टिक पूर्वग्रहात पडले, आणि चुकीच्या दिशेने वळलेल्या मनांना आत्म्यांच्या मर्त्यतेच्या विचारात अधिक दृढ केले.

§ १५

अंतर्गत तत्वाची क्रिया जी बदल किंवा एका संवेदनेपासून दुसऱ्या संवेदनेकडे जाण्याचा मार्ग तयार करते, तिला इच्छा म्हणता येईल: हे खरे आहे की इच्छा नेहमी संपूर्ण संवेदनेपर्यंत पोहोचू शकत नाही, ज्याकडे ती झुकते, परंतु ती नेहमी काहीतरी प्राप्त करते आणि नवीन संवेदनांपर्यंत पोहोचते.

§ १६

आपण स्वतः साध्या पदार्थातील बहुविधता अनुभवतो, जेव्हा आपल्याला आढळते की आपल्याला जाणवणारा सर्वात लहान विचार देखील वस्तूमध्ये विविधता समाविष्ट करतो. म्हणूनच जे मानतात की आत्मा एक साधा पदार्थ आहे, त्यांनी मोनाडमधील ही बहुविधता मान्य केली पाहिजे; आणि मिस्टर बेल यांनी त्यात कोणतीही अडचण शोधू नये, जसे त्यांनी त्यांच्या शब्दकोशात *रोरारियस* या नोंदीत केले आहे.

§ १७

शिवाय हे मान्य करणे आवश्यक आहे की संवेदना आणि त्यावर अवलंबून असलेल्या गोष्टी यांत्रिक कारणांनी स्पष्ट करणे अशक्य आहे, म्हणजेच आकृत्या आणि हालचालींद्वारे. आणि एक यंत्र कल्पना करा, ज्याची रचना विचार करणे, जाणवणे, संवेदना अनुभवणे यासाठी तयार केली

आहे; आपण ते मोठे करून त्याच प्रमाणात कल्पना करू शकतो, जेणेकरून आपण त्यात गिरणीप्रमाणे प्रवेश करू शकू. आणि हे मानल्यावर, त्याच्या आत पाहिल्यावर आपल्याला केवळ एकमेकांना धक्का देणारे भाग सापडतील, आणि संवेदना स्पष्ट करण्यासाठी कधीही काही सापडणार नाही. म्हणूनच ते साध्या पदार्थात शोधले पाहिजे, संयुक्त किंवा यंत्रात नाही. तसेच साध्या पदार्थात आपल्याला फक्त तेच सापडू शकते, म्हणजेच संवेदना आणि त्यांचे बदल. साध्या पदार्थाच्या सर्व अंतर्गत क्रिया यातच समाविष्ट होऊ शकतात (प्रस्तावना ***, २ ब^१).

§ १८

सर्व साध्या पदार्थांना किंवा निर्मित मोनाड्सना एंटेलेकीज असे नाव देता येईल, कारण त्यांच्यात एक निश्चित पूर्णता आहे (एकौसी टो एंटेलेस), एक पर्याप्तता आहे (औटार्केइया) जी त्यांना त्यांच्या अंतर्गत क्रिया आणि म्हणूनच अशरीरी स्वयंचलित यंत्रे यांचे स्रोत बनवते (§ 87).

§ १९

जर आपण आत्मा म्हणून सर्व काही संबोधले जे संवेदना आणि इच्छा धारण करते त्या सामान्य अर्थाने जो मी आताच स्पष्ट केला, तर सर्व साध्या पदार्थ किंवा निर्मित मोनाड आत्मे म्हणून संबोधले जाऊ शकतात; परंतु, जाणीव ही साध्या संवेदनेपेक्षा काहीतरी अधिक असल्याने, मी सहमत आहे की मोनाड आणि एंटेलेकीज हे सामान्य नाव त्या साध्या पदार्थांसाठी पुरेसे आहे ज्यांच्यात फक्त तेवढेच असेल; आणि फक्त त्यांनाच आत्मे म्हणावे ज्यांची संवेदना अधिक स्पष्ट आहे आणि स्मृतीने युक्त आहे.

§ २०

कारण आपण स्वतःमध्ये एक अशी स्थिती अनुभवतो, जिथे आपल्याला काहीही आठवत नाही आणि कोणतीही स्पष्ट जाणीव नसते; जसे जेव्हा आपण बेशुद्ध पडतो, किंवा जेव्हा आपण कोणत्याही स्वप्नाशिवाय गाढ झोपेत असतो. या स्थितीत आत्मा साध्या मोनॅडपेक्षा वेगळा

नसतो; परंतु ही स्थिती कायम नसल्याने, आणि तो त्यातून बाहेर येतो, तो काहीतरी अधिक आहे (§ 64).

§ २१

आणि यातून असे निष्पन्न होत नाही की साधा पदार्थ कोणत्याही जाणिवेशिवाय असतो. पूर्वोक्त कारणांमुळे हे शक्यच नाही; कारण तो नष्ट होऊ शकत नाही, तो काही प्रभावाशिवाय अस्तित्वात राहू शकत नाही जे त्याची जाणीव व्यतिरिक्त काहीही नाही: परंतु जेव्हा लहान जाणिवांची मोठी संख्या असते, जिथे काहीही स्पष्ट नसते, तेव्हा माणूस गोंधळून जातो; जसे जेव्हा एकाच दिशेने सतत अनेकदा फिरतो, जिथे चक्कर येते जी आपल्याला बेशुद्ध करू शकते आणि आपल्याला काहीही स्पष्टपणे ओळखू देत नाही. आणि मृत्यू प्राण्यांना काही काळासाठी ही स्थिती देऊ शकतो.

§ २२

आणि जसे प्रत्येक साध्या पदार्थाची वर्तमान स्थिती नैसर्गिकरीत्या त्याच्या पूर्वीच्या स्थितीचा परिणाम असते, अशा प्रकारे की वर्तमान भविष्याने गर्भित असते (§ 360);

§ २३

म्हणून, जेव्हा बेशुद्धीतून जागे झाल्यावर आपल्याला आपल्या संवेदनांची जाणीव होते, तेव्हा त्या आधीच्या क्षणी त्या संवेदना असल्याच पाहिजेत, जरी आपल्याला त्यांची जाणीव नसली तरी; कारण एक संवेदना नैसर्गिकरीत्या दुसऱ्या संवेदनेतूनच येऊ शकते, जसे एक हालचाल नैसर्गिकरीत्या दुसऱ्या हालचालीतूनच येऊ शकते (§ 401-403).

§ २४

यावरून दिसते की जर आपल्या जाणिवांमध्ये काही स्पष्ट आणि म्हणूनच उच्च आणि अधिक चवदार नसते, तर आपण नेहमी गोंधळलेल्या अवस्थेत असतो. आणि ही नग्न मोनॅड्सची स्थिती आहे.

§ २५

म्हणूनच आपण पाहतो की निसर्गाने प्राण्यांना उच्च जाणिवा दिल्या आहेत, त्यांना अवयव पुरवण्याच्या काळजीतून, जे प्रकाशाचे अनेक किरण किंवा हवेच्या अनेक लहरी एकत्र करतात, त्यांच्या एकत्रीकरणातून अधिक प्रभावी होण्यासाठी. वास, चव आणि स्पर्शामध्ये काहीतरी असेच आहे, आणि कदाचित अनेक इतर ज्ञानेंद्रियांमध्येही, जी आपल्याला अज्ञात आहेत. आणि मी लवकरच स्पष्ट करेन की आत्म्यात जे घडते ते अवयवांमध्ये काय घडते त्याचे प्रतिनिधित्व कसे करते.

§ २६

आत्म्यांना स्मृती एक प्रकारची *अनुक्रमिकता* पुरवते, जी विवेकाचे अनुकरण करते, परंतु त्यापासून वेगळी केली जाणे आवश्यक आहे. आपण पाहतो की प्राणी, जेव्हा त्यांना काहीतरी जाणवते जे त्यांना प्रभावित करते आणि ज्याची त्यांना पूर्वी समान जाणीव झाली होती, तेव्हा त्यांच्या स्मृतीच्या प्रतिनिधित्वामुळे ते त्या पूर्वीच्या जाणिवेत जे जोडले गेले होते त्याची अपेक्षा करतात आणि त्यावेळी त्यांना जी भावना आली होती तशाच भावनांकडे वळतात. उदाहरणार्थ: जेव्हा कुत्र्यांना काठी दाखवली जाते, तेव्हा त्यांना त्यामुळे झालेल्या वेदनांची आठवण येते आणि ते भुंकतात आणि पळून जातात (प्रारंभ.^६, § 65).

§ २७

आणि त्यांना प्रभावित करणारी आणि उत्तेजित करणारी तीव्र कल्पना पूर्वीच्या जाणिवांच्या मोठेपणातून किंवा बहुसंख्येतून येते. कारण बऱ्याचदा एक तीव्र प्रभाव एकदम दीर्घकालीन *सवयीचा* किंवा अनेक मध्यम जाणिवांच्या पुनरावृत्तीचा परिणाम करतो.

§ २८

माणसे प्राण्यांप्रमाणे वागतात, जेव्हा त्यांच्या जाणिवांची अनुक्रमिकता केवळ स्मृतीच्या तत्त्वावर आधारित असते; अनुभवी वैद्यांसारखे, ज्यांच्याकडे सिद्धांतांशिवाय केवळ साधी प्रॅक्टिस असते; आणि आपल्या तीन चतुर्थांश क्रियांमध्ये आपण केवळ अनुभववादी असतो. उदाहरणार्थ, जेव्हा आपण उद्या दिवस असेल अशी अपेक्षा करतो, तेव्हा आपण अनुभववादी म्हणून वागतो, कारण आतापर्यंत हे नेहमीच असेच झाले आहे. केवळ खगोलशास्त्रज्ञच याचा विवेकाने निर्णय करतो.

§ २९

परंतु आवश्यक आणि शाश्वत सत्यांचे ज्ञान हेच आहे जे आपल्याला साध्या प्राण्यांपासून वेगळे करते आणि आपल्याला *विवेक* आणि विज्ञान प्राप्त करून देते; आपल्याला स्वतःचे आणि देवाचे ज्ञान मिळवून देऊन. आणि हेच आहे जे आपल्यामध्ये विवेकी आत्मा, किंवा *मन* म्हणून ओळखले जाते.

§ ३०

आवश्यक सत्यांच्या ज्ञानामुळे आणि त्यांच्या अमूर्तीकरणामुळेच आपण प्रतिबिंबित क्रिया करू शकतो, ज्यामुळे आपण 'मी' म्हणून ज्याला म्हणतो त्याबद्दल विचार करतो आणि हे किंवा ते आपल्यामध्ये आहे याचा विचार करतो: आणि अशाप्रकारे स्वतःबद्दल विचार करताना, आपण सत्ता, पदार्थ, साधे आणि संयुक्त, अभौतिक आणि स्वतः देवाबद्दल विचार करतो; हे समजून की जे आपल्यामध्ये मर्यादित आहे, ते त्याच्यामध्ये अमर्याद आहे. आणि या प्रतिबिंबित क्रिया आपल्या तर्काचे मुख्य विषय पुरवतात (*थिओड.*, प्रस्ता. *, 4, a⁷)

§ ३१

आणि यातून असे निष्पन्न होत नाही की साधा पदार्थ कोणत्याही संवेदनेशिवाय असतो. आपले तर्क दोन महान तत्त्वांवर आधारित आहेत, विरोधाभासाचे तत्त्व ज्याच्या आधारे आपण जे

विरोधाभासात्मक आहे ते *खोटे* मानतो, आणि जे खोट्याच्या विरुद्ध किंवा विरोधी आहे ते खरे मानतो (§ 44, § 196).

§ ३२

आणि *त्याचप्रमाणे* पुरेशा कारणाचे तत्त्व, ज्याच्या आधारे आपण मानतो की कोणतेही सत्य किंवा अस्तित्व, कोणतेही खरे विधान, यासाठी पुरेसे कारण असले पाहिजे की ते असेच का आहे आणि वेगळे का नाही. जरी बहुतेक वेळा ही कारणे आपल्याला माहीत नसू शकतात (§ 44, § 196).

§ ३३

दोन प्रकारची *सत्ये* आहेत, *तर्काची* सत्ये आणि *वस्तुस्थितीची* सत्ये. तर्काची सत्ये आवश्यक असतात आणि त्यांचा विरोध अशक्य असतो, आणि वस्तुस्थितीची सत्ये आकस्मिक असतात आणि त्यांचा विरोध शक्य असतो. जेव्हा एखादे सत्य आवश्यक असते, तेव्हा त्याचे कारण विश्लेषणाद्वारे शोधता येते, त्याचे सोप्या कल्पना आणि सत्यांमध्ये विभाजन करून, जोपर्यंत मूळ तत्त्वांपर्यंत पोहोचत नाही (§ 170, 174, 189, § 280-282, § 367. संक्षिप्त आक्षेप 3).

§ ३४

अशाप्रकारे गणितज्ञांकडे, चिंतनाचे *सिद्धांत* आणि व्यवहाराचे नियम विश्लेषणाद्वारे *व्याख्या*, *स्वयंसिद्ध* आणि *मागण्यांमध्ये* विभागले जातात.

§ ३५

आणि शेवटी काही *साध्या कल्पना* आहेत ज्यांची व्याख्या करता येत नाही; तसेच काही स्वयंसिद्ध तत्त्वे आणि गृहीतके आहेत, किंवा एका शब्दात, *मूलभूत तत्त्वे* आहेत, जी सिद्ध

करता येत नाहीत आणि त्यांना त्याची गरजही नसते; आणि ही स्वयंसिद्ध विधाने आहेत, ज्यांचा विरोध स्पष्ट विरोधाभास दर्शवतो (§ 36, 37, 44, 45, 49, 52, 121-122, 337, 340-344).

§ ३६

परंतु पुरेसे कारण आकस्मिक किंवा तथ्य सत्यांमध्येही सापडले पाहिजे, म्हणजेच, निर्मित वस्तूंच्या विश्वात पसरलेल्या गोष्टींच्या क्रमात; जिथे विशिष्ट कारणांमध्ये विभाजन अमर्याद तपशीलात जाऊ शकते, निसर्गातील गोष्टींच्या अमाप विविधतेमुळे आणि पदार्थांच्या अनंत विभाजनामुळे. माझ्या सध्याच्या लेखनाच्या कार्यकारी कारणात अनंत आकृत्या आणि वर्तमान व भूतकाळातील हालचाली समाविष्ट आहेत; आणि माझ्या आत्म्याच्या अंतिम कारणात लहान कलांची आणि वृत्तींची अनंत संख्या समाविष्ट आहे, वर्तमान आणि भूतकाळातील.

§ ३७

आणि जसा हा सर्व तपशील केवळ इतर पूर्वीच्या आकस्मिक गोष्टी किंवा अधिक तपशीलवार गोष्टी समाविष्ट करतो, ज्यांना प्रत्येकाला त्यांचे कारण स्पष्ट करण्यासाठी अशाच प्रकारच्या विश्लेषणाची गरज आहे, आपण यात पुढे जात नाही: आणि पुरेसे किंवा अंतिम कारण या आकस्मिक गोष्टींच्या क्रमाच्या किंवा मालिकेच्या बाहेर असले पाहिजे, ती कितीही अनंत असली तरी.

§ ३८

आणि अशा प्रकारे सर्व गोष्टींचे अंतिम कारण एका आवश्यक पदार्थात असले पाहिजे, ज्यामध्ये बदलांचा तपशील केवळ उत्कृष्टपणे असतो, जणू स्रोतासारखा: आणि हेच आपण देव म्हणतो (§ 7).

§ ३९

आता हा पदार्थ या सर्व तपशीलाचे पुरेसे कारण असल्याने, जो सर्वत्र जोडलेला आहे; *एकच देव आहे, आणि हा देव पुरेसा आहे.*

§ ४०

असाही निर्णय करता येईल की हा सर्वोच्च पदार्थ जो एकमेव, सार्वत्रिक आणि आवश्यक आहे, ज्याच्या बाहेर त्याच्यापासून स्वतंत्र असे काहीही नाही, आणि जो शक्य सत्तेचा साधा परिणाम आहे; तो मर्यादांपासून मुक्त असला पाहिजे आणि जितकी वास्तविकता शक्य आहे तितकी त्यात समाविष्ट असली पाहिजे.

§ ४१

यावरून असे दिसून येते की देव पूर्णपणे परिपूर्ण आहे; *परिपूर्णता* म्हणजे वास्तविक सकारात्मक महानतेचे नेमके मोजमाप, ज्यामध्ये मर्यादा किंवा सीमा असलेल्या गोष्टींना बाजूला ठेवले जाते. आणि जिथे कोणत्याही मर्यादा नाहीत, म्हणजेच देवामध्ये, तिथे परिपूर्णता पूर्णपणे अनंत आहे (§ 22, प्रस्तावना *, 4 a).

§ ४२

यावरून हेही दिसून येते की निर्मिती त्यांची परिपूर्णता देवाच्या प्रभावातून प्राप्त करतात, परंतु त्यांची अपूर्णता त्यांच्या स्वतःच्या स्वभावातून येते, जो मर्यादांशिवाय असू शकत नाही. कारण याच गोष्टीमुळे त्या देवापासून वेगळ्या केल्या जातात. निर्मितीची ही *मूळ अपूर्णता* पदार्थांच्या *नैसर्गिक जडत्वात* दिसून येते (§ 20, 27-30, 153, 167, 377 आणि पुढे).

§ ४३

हे सुद्धा खरे आहे की देवामध्ये केवळ अस्तित्वाचा स्रोत नाही, तर सारांशाचा सुद्धा आहे, जेवढे ते वास्तविक आहेत, किंवा शक्यतेमध्ये जे वास्तविक आहे त्याचा. कारण देवाची बुद्धी ही शाश्वत

सत्यांचा प्रदेश आहे, किंवा ज्या कल्पनांवर ती अवलंबून आहेत त्यांचा, आणि त्याशिवाय शक्यतांमध्ये काहीही वास्तविक नसेल, केवळ अस्तित्वात असलेले नाही तर शक्य असलेले सुद्धा नाही (§ 20).

§ ४४

कारण जर सारांश किंवा शक्यतांमध्ये, किंवा शाश्वत सत्यांमध्ये कोणतीही वास्तविकता असेल, तर ती वास्तविकता काहीतरी अस्तित्वात असलेल्या आणि वास्तविक गोष्टीवर आधारित असली पाहिजे; आणि म्हणूनच आवश्यक सत्तेच्या अस्तित्वात, ज्यामध्ये सारांश अस्तित्व समाविष्ट करतो, किंवा ज्यामध्ये शक्य असणे वास्तविक होण्यासाठी पुरेसे आहे (§ 184-189, 335).

§ ४५

अशा प्रकारे केवळ देवालाच (किंवा आवश्यक सत्तेला) हा विशेषाधिकार आहे की जर तो शक्य असेल तर त्याचे अस्तित्व असणे आवश्यक आहे. आणि कारण कोणतीही गोष्ट जी कोणत्याही मर्यादा, कोणताही नकार, आणि म्हणूनच कोणताही विरोधाभास समाविष्ट करत नाही त्याच्या शक्यतेला प्रतिबंधित करू शकत नाही, हे एकटेच देवाचे अस्तित्व *a priori* जाणून घेण्यासाठी पुरेसे आहे. आपण हे शाश्वत सत्यांच्या वास्तविकतेद्वारे सुद्धा सिद्ध केले आहे. परंतु आपण हे *a posteriori* सुद्धा सिद्ध केले आहे कारण आकस्मिक सत्ता अस्तित्वात आहेत, ज्यांचे अंतिम किंवा पुरेसे कारण केवळ आवश्यक सत्तेमध्येच असू शकते, ज्याच्या अस्तित्वाचे कारण स्वतःमध्येच आहे.

§ ४६

तथापि, काहींसारखे असे समजू नये की शाश्वत सत्ये, देवावर अवलंबून असल्याने, मनमानी आहेत आणि त्याच्या इच्छेवर अवलंबून आहेत, जसे देकार्त आणि नंतर श्री. पोइरे यांनी मानले असावे. हे केवळ आकस्मिक सत्यांसाठी खरे आहे, ज्यांचे तत्व *योग्यता* किंवा *सर्वोत्तमाची* निवड आहे; तर आवश्यक सत्ये केवळ त्याच्या बुद्धीवर अवलंबून आहेत, आणि त्याचे अंतर्गत विषय आहेत (§ 180-184, 185, 335, 351, 380).

§ ४७

अशा प्रकारे केवळ देव हा मूळ एकता किंवा मूळ साधी पदार्थ आहे, ज्यापासून सर्व निर्मित किंवा व्युत्पन्न मोनाड्स उत्पादित होतात आणि जन्माला येतात, म्हणजे, दैवी सततच्या विजांच्या माध्यमातून क्षणोक्षणी, निर्मितीच्या ग्रहणशीलतेने मर्यादित, ज्यासाठी मर्यादित असणे आवश्यक आहे (§ 382-391, 398, 395).

§ ४८

देवामध्ये *सामर्थ्य* आहे, जे सर्वांचा स्रोत आहे, नंतर *ज्ञान* जे कल्पनांचा तपशील समाविष्ट करते, आणि शेवटी *इच्छा*, जी सर्वोत्तमाच्या तत्त्वानुसार बदल किंवा निर्मिती करते (§ 7,149-150). आणि हे निर्मित मोनाड्समध्ये जे विषय किंवा आधार, ग्रहण करण्याची क्षमता आणि इच्छा करण्याची क्षमता बनते त्याला अनुरूप आहे. परंतु देवामध्ये हे गुणधर्म पूर्णपणे अनंत किंवा परिपूर्ण आहेत; आणि निर्मित मोनाड्स किंवा एंटेलेकीजमध्ये (किंवा परफेक्टिहॅबिज, जसे हर्मोलॉस बार्बरस या शब्दाचे भाषांतर करत) ते केवळ अनुकरणे आहेत, परिपूर्णतेच्या प्रमाणात (§ 87).

§ ४९

निर्मितीला बाह्य *क्रिया* करणारी म्हटले जाते जेव्हा तिच्यात परिपूर्णता असते, आणि दुसऱ्याकडून *प्रभावित* होणारी जेव्हा ती अपूर्ण असते. अशा प्रकारे मोनाडला *क्रिया* श्रेय दिले जाते जेव्हा त्याच्याकडे स्पष्ट धारणा असतात, आणि *प्रभाव* जेव्हा त्याच्याकडे अस्पष्ट धारणा असतात (§ 32, 66, 386).

§ ५०

आणि एक जीव दुसऱ्यापेक्षा अधिक परिपूर्ण असतो, जेव्हा त्याच्यात असे काही आढळते जे दुसऱ्यात घडणाऱ्या गोष्टींचे *a priori* कारण देण्यास उपयोगी पडते, आणि याद्वारे असे म्हटले जाते की तो दुसऱ्यावर क्रिया करतो.

§ ५१

परंतु साध्या पदार्थांमध्ये हा एका मोनाडचा दुसऱ्यावरील केवळ आदर्श प्रभाव आहे, जो केवळ देवाच्या हस्तक्षेपाद्वारे प्रभावी होऊ शकतो, जेव्हा देवाच्या कल्पनांमध्ये एक मोनाड कारणासह मागणी करतो, की देवाने गोष्टींच्या सुरुवातीपासूनच इतरांचे नियमन करताना त्याचा विचार करावा. कारण एका निर्मित मोनाडला दुसऱ्याच्या अंतर्गत भागावर भौतिक प्रभाव पाडता येत नसल्याने, केवळ याच मार्गाने एकाचे दुसऱ्यावर अवलंबित्व असू शकते (§ 9, 54, 65-66, 201. संक्षिप्त आक्षेप 3).

§ ५२

आणि याच कारणामुळे, निर्मितींमध्ये क्रिया आणि प्रभाव परस्पर आहेत. कारण देव दोन साध्या पदार्थांची तुलना करताना, प्रत्येकामध्ये अशी कारणे शोधतो, जी त्याला दुसऱ्याला त्यात समायोजित करण्यास भाग पाडतात; आणि म्हणूनच जे काही विशिष्ट दृष्टीने *क्रियाशील* आहे, ते दुसऱ्या दृष्टिकोनातून *प्रभावित* आहे: *क्रियाशील* जेव्हा, त्यात जे स्पष्टपणे ओळखले जाते ते दुसऱ्यात काय घडते याचे कारण देण्यास उपयोगी पडते; आणि *प्रभावित* जेव्हा त्यात काय घडते याचे कारण दुसऱ्यात स्पष्टपणे ओळखले जाते (§ 66).

§ ५३

आता, जसे देवाच्या कल्पनांमध्ये अनंत शक्य विश्वे आहेत आणि त्यातील फक्त एकच अस्तित्वात येऊ शकते, तेव्हा देवाच्या निवडीसाठी एक पुरेसे कारण असले पाहिजे, जे त्याला एकापेक्षा दुसऱ्याकडे वळवते (§ 8, 10, 44, 173, 196 आणि पुढे, 225, 414-416).

§ ५४

आणि हे कारण केवळ *योग्यतेत*, किंवा या जगांमध्ये असलेल्या परिपूर्णतेच्या पातळ्यांमध्ये सापडू शकते; प्रत्येक शक्यता त्यात समाविष्ट असलेल्या परिपूर्णतेच्या प्रमाणात अस्तित्वाचा

दावा करण्याचा अधिकार धारण करते (§ 74, 167, 350, 201, 130, 352, 345 आणि पुढे, 354).

§ ५५

आणि हेच सर्वोत्तमाच्या अस्तित्वाचे कारण आहे, जे ज्ञान देवाला ओळखायला लावते, त्याची चांगुलपणा त्याला निवडायला लावते, आणि त्याचे सामर्थ्य त्याला निर्माण करायला लावते (§ 8,7, 80, 84, 119, 204, 206, 208. संक्षिप्त आक्षेप 1, आक्षेप 8).

§ ५६

आता ही जोडणी किंवा सर्व निर्मित गोष्टींचे प्रत्येकाशी आणि प्रत्येकाचे सर्वांशी हे समायोजन, प्रत्येक साधा पदार्थ अशा संबंध ठेवतो जे इतर सर्वांना व्यक्त करतात, आणि म्हणूनच तो विश्वाचा एक कायम जिवंत आरसा आहे (§ 130,360).

§ ५७

आणि, जसे एकच शहर वेगवेगळ्या बाजूंनी पाहिले असता पूर्णपणे वेगळे दिसते, आणि जणू परिप्रेक्ष्यात बहुगुणित होते; त्याचप्रमाणे, साध्या पदार्थांच्या अनंत संख्येमुळे, जणू अनेक वेगवेगळी विश्वे आहेत, जी वास्तवात प्रत्येक मोनाडच्या वेगवेगळ्या दृष्टिकोनांनुसार एकाच विश्वाची दृश्ये आहेत.

§ ५८

आणि हा शक्य तितकी विविधता मिळवण्याचा मार्ग आहे, परंतु शक्य तितक्या मोठ्या क्रमाने, म्हणजेच, हा शक्य तितकी परिपूर्णता मिळवण्याचा मार्ग आहे (§ 120, 124, 241 sqq., 214, 243, 275).

§ ५९

ही गृहीतकृती (जी मी सिद्ध केली आहे असे म्हणू शकतो) देवाची महानता योग्य प्रकारे दर्शवते: हे श्री. बेल यांनी मान्य केले, जेव्हा त्यांनी त्यांच्या शब्दकोशात (रोरारियस या नोंदीत) आक्षेप घेतले, जिथे त्यांना असे वाटले की मी देवाला खूप जास्त देत आहे, शक्य असण्यापेक्षा जास्त. परंतु ते कोणतेही कारण सांगू शकले नाहीत, की ही सार्वत्रिक सुसंवादिता, जी प्रत्येक पदार्थाला त्याच्याशी असलेल्या संबंधांद्वारे इतर सर्वांना नेमकेपणाने व्यक्त करायला लावते, ती अशक्य का असावी.

§ ६०

मी आत्ताच जे सांगितले त्यामध्ये आपण पाहू शकतो की वस्तू वेगळ्या प्रकारे का होऊ शकत नाहीत याची a priori कारणे. कारण देव सर्व नियंत्रित करताना प्रत्येक भागाचा आणि विशेषतः प्रत्येक मोनाडचा विचार करतो, ज्याचे स्वरूप प्रतिनिधित्व करणारे असल्याने, त्याला केवळ वस्तूंच्या एका भागाचे प्रतिनिधित्व करण्यापुरते मर्यादित करू शकत नाही; जरी हे खरे असले की संपूर्ण विश्वाच्या तपशीलात हे प्रतिनिधित्व केवळ अस्पष्ट आहे, आणि वस्तूंच्या लहान भागात स्पष्ट असू शकते, म्हणजे प्रत्येक मोनाडच्या संदर्भात जे सर्वात जवळचे किंवा सर्वात मोठे आहेत त्यात; अन्यथा प्रत्येक मोनाड एक देवत्व असेल. वस्तूमध्ये नाही, तर वस्तूच्या ज्ञानाच्या सुधारणेत मोनाड्स मर्यादित आहेत. ते सर्व अस्पष्टपणे अनंतात, संपूर्णात जातात; परंतु ते स्पष्ट धारणांच्या पातळ्यांद्वारे मर्यादित आणि वेगळे केले जातात.

§ ६१

आणि संयुक्त साध्यांमध्ये साधारण गोष्टींचे प्रतीक आहे. कारण, जसे सर्वकाही भरलेले आहे, जे सर्व पदार्थाला जोडते, आणि जसे भरलेल्या जागेत सर्व हालचाल दूरच्या वस्तूंवर अंतरानुसार काही प्रभाव टाकते, ज्यामुळे प्रत्येक वस्तू केवळ त्याला स्पर्श करणाऱ्या वस्तूंनीच प्रभावित होत नाही आणि त्यांना जे काही होते त्याची काहीशी जाणीव होते, तर त्यांच्या माध्यमातून त्यांना स्पर्श करणाऱ्या पहिल्या वस्तूंची जाणीव होते, ज्यांना ते थेट स्पर्श करतात: यातून असे निष्पन्न होते की ही संवाद कोणत्याही अंतरापर्यंत जातो. आणि परिणामी, प्रत्येक वस्तूला विश्वात घडणाऱ्या सर्व गोष्टींची जाणीव होते; अशा प्रकारे की जो सर्व पाहतो, तो प्रत्येकात काय घडत

आहे आणि काय घडले आहे किंवा घडेल ते वाचू शकतो; वर्तमानात जे दूर आहे ते लक्षात घेऊन, काळानुसार आणि स्थानानुसार दोन्ही: *sumpnoia panta*, असे हिप्पोक्रेट्स म्हणाला. परंतु एक आत्मा त्याच्यात जे स्पष्टपणे प्रतिनिधित्व केले आहे तेच वाचू शकतो, तो त्याच्या सर्व गुंतागुंती एकाच वेळी उलगाडू शकत नाही, कारण ते अनंतापर्यंत जातात.

§ ६२

अशा प्रकारे प्रत्येक निर्मित मोनाड संपूर्ण विश्वाचे प्रतिनिधित्व करत असली, तरी ती विशेषतः तिला वैयक्तिकरित्या प्रभावित करणाऱ्या आणि ज्याची ती एंटेलेकी आहे अशा शरीराचे अधिक स्पष्टपणे प्रतिनिधित्व करते: आणि जसे हे शरीर पूर्णतेतील सर्व पदार्थांच्या जोडणीद्वारे संपूर्ण विश्वाची अभिव्यक्ती करते, तसेच आत्मा देखील त्या शरीराचे प्रतिनिधित्व करून संपूर्ण विश्वाचे प्रतिनिधित्व करतो, जे विशेष प्रकारे त्याच्याशी संबंधित आहे (§ 400).

§ ६३

मोनाडशी संबंधित शरीर, जे त्याची एंटेलेकी किंवा आत्मा आहे, एंटेलेकीसह मिळून जे आपण जीवंत म्हणू शकतो आणि आत्म्यासह जे आपण प्राणी म्हणतो ते बनते. आता एखाद्या जीवंत किंवा प्राण्याचे हे शरीर नेहमीच सेंद्रिय असते; कारण प्रत्येक मोनाड त्याच्या पद्धतीने विश्वाचा आरसा असल्याने, आणि विश्व परिपूर्ण क्रमात नियंत्रित असल्याने, प्रतिनिधीमध्ये देखील एक क्रम असणे आवश्यक आहे, म्हणजेच आत्म्याच्या संवेदनांमध्ये, आणि परिणामी शरीरात, ज्यानुसार विश्व त्यात प्रतिनिधित्व केले जाते (§ 403).

§ ६४

अशा प्रकारे जीवंत प्राण्याचे प्रत्येक सेंद्रिय शरीर हे एक प्रकारचे दैवी यंत्र किंवा नैसर्गिक स्वयंचलित यंत्र आहे, जे सर्व कृत्रिम स्वयंचलित यंत्रांपेक्षा अनंत पटींनी श्रेष्ठ आहे. कारण मानवी कलेने बनवलेले यंत्र त्याच्या प्रत्येक भागात यंत्र नसते. उदाहरणार्थ: पितळी चाकाच्या दाताचे भाग किंवा तुकडे आता आपल्यासाठी कृत्रिम नाहीत आणि चाक ज्या वापरासाठी बनवले होते त्याच्याशी संबंधित यंत्राचे कोणतेही चिन्ह त्यात राहिलेले नाही. परंतु निसर्गाची यंत्रे, म्हणजेच

जीवंत शरीरे, त्यांच्या सर्वात लहान भागांमध्येही अनंतपर्यंत यंत्रेच असतात. हाच निसर्ग आणि कला यांच्यातील फरक आहे, म्हणजेच दैवी कला आणि आपली कला यांच्यातील फरक (§ 134, 146, 194, 483).

§ ६५

आणि निसर्गाच्या निर्मात्याने हे दैवी आणि अनंत आश्चर्यकारक कौशल्य वापरू शकले, कारण पदार्थाचा प्रत्येक भाग केवळ प्राचीनांनी मान्य केल्याप्रमाणे अनंत विभाज्य नाही, तर प्रत्यक्षात अंतहीन उपविभागित आहे, प्रत्येक भाग भागांमध्ये, ज्यापैकी प्रत्येकाची स्वतःची हालचाल आहे, अन्यथा पदार्थाचा प्रत्येक भाग संपूर्ण विश्वाचे प्रतिनिधित्व करणे अशक्य होईल (प्रारंभिक [अनुरूपतेचा विमर्श], § 70. थिओडोसी, §195).

§ ६६

यावरून असे दिसते की पदार्थाच्या सर्वात लहान भागात जीवसृष्टी, जीव, प्राणी, एंटेलेकीज, आत्मे यांचे एक विश्व आहे.

§ ६७

पदार्थाचा प्रत्येक भाग वनस्पतींनी भरलेल्या बागेसारखा आणि माशांनी भरलेल्या तलावासारखा समजला जाऊ शकतो. परंतु वनस्पतीची प्रत्येक फांदी, प्राण्याचा प्रत्येक अवयव, त्याच्या द्रवांचा प्रत्येक थेंब अशीच एक बाग किंवा असाच एक तलाव आहे.

§ ६८

आणि जरी बागेतील वनस्पतींमधील अडकलेली माती आणि हवा, किंवा तलावातील माशांमधील अडकलेले पाणी वनस्पती किंवा मासा नसले, तरी त्यांच्यात देखील ते असतात, परंतु बहुतेकदा आपल्याला जाणवण्याइतके सूक्ष्म असतात.

§ ६९

अशा प्रकारे विश्वात काहीही लागवडीविना, निष्क्रिय किंवा मृत नाही, गोंधळ नाही, केवळ दिसण्यात गोंधळ आहे; जवळपास तलावात दूरवरून दिसते तसे, जिथून एक अस्पष्ट हालचाल आणि तलावातील माशांची गडबड दिसते, पण स्वतः माशांना ओळखता येत नाही.

§ ७०

यावरून दिसते की, प्रत्येक जीवंत शरीरात एक प्रमुख एंटेलेकी असतो जो प्राण्यात आत्मा असतो; परंतु या जीवंत शरीराचे अवयव इतर जीवांनी, वनस्पतींनी, प्राण्यांनी भरलेले असतात, ज्यापैकी प्रत्येकाचा स्वतःचा एंटेलेकी किंवा प्रमुख आत्मा असतो.

§ ७१

परंतु काहींनी माझा विचार चुकीच्या पद्धतीने समजून घेतल्याप्रमाणे, प्रत्येक आत्म्याला कायमस्वरूपी त्याचा स्वतःचा पदार्थाचा भाग किंवा हिस्सा असतो आणि म्हणून तो नेहमी त्याच्या सेवेसाठी नियुक्त केलेल्या कनिष्ठ जीवांवर नियंत्रण ठेवतो असे समजू नये. कारण सर्व शरीरे नद्यांप्रमाणे सतत प्रवाहात असतात; आणि भाग सतत त्यात प्रवेश करत आणि बाहेर पडत असतात.

§ ७२

अशा प्रकारे आत्मा हळूहळू आणि टप्प्याटप्प्याने शरीर बदलतो, जेणेकरून तो कधीही एकाच वेळी त्याच्या सर्व अवयवांपासून वंचित होत नाही; आणि प्राण्यांमध्ये बऱ्याचदा रूपांतर होते, परंतु कधीही आत्म्यांचे स्थलांतर किंवा आत्म्यांचे संक्रमण होत नाही: तसेच पूर्णपणे विभक्त आत्मे किंवा शरीरविरहित देवदूत नाहीत. केवळ देव पूर्णपणे विभक्त आहे.

§ ७३

हेच कारण आहे की कधीही संपूर्ण जन्म किंवा पूर्ण मृत्यू नसतो जो कठोरपणे आत्म्याच्या विभक्तीकरणात समाविष्ट आहे. आणि आपण ज्याला जन्म म्हणतो ते विकास आणि वाढ आहेत; जसे आपण ज्याला मृत्यू म्हणतो ते गुंडाळणे आणि कमी होणे आहेत.

§ ७४

तत्त्वज्ञ स्वरूपे, एंटेलेकीज, किंवा आत्मे यांच्या उत्पत्तीबाबत खूप गोंधळलेले होते; परंतु आज, जेव्हा वनस्पती, कीटक आणि प्राणी यांच्यावरील सखोल संशोधनातून हे लक्षात आले आहे की निसर्गातील सेंद्रिय शरीरे कधीही अराजकतेतून किंवा कुजण्यातून निर्माण होत नाहीत; तर नेहमी बीजांपासून, ज्यात निःसंशय काही पूर्वचना होती; असा निर्णय घेण्यात आला की गर्भधारणेपूर्वी केवळ सेंद्रिय शरीरच नव्हे तर त्या शरीरात एक आत्मा आणि थोडक्यात प्राणीही होता; आणि गर्भधारणेच्या माध्यमातून या प्राण्याला दुसऱ्या प्रजातीचा प्राणी बनण्यासाठी मोठ्या रूपांतरासाठी तयार केले गेले.

§ ७५

गर्भधारणेच्या माध्यमातून काही प्राणी मोठ्या प्राण्यांच्या पातळीपर्यंत उन्नत होतात, त्यांना बीजरूप म्हणता येईल; परंतु त्यांच्यापैकी जे त्यांच्या प्रजातीत राहतात, म्हणजे बहुतेक, ते मोठ्या प्राण्यांप्रमाणे जन्मतात, वाढतात आणि नष्ट होतात, आणि केवळ निवडक काही मोठ्या रंगमंचावर जातात.

§ ७६

परंतु हे सत्याचा अर्धाच भाग होता: म्हणून मी असा निर्णय घेतला की जर प्राणी नैसर्गिकरित्या कधीही सुरू होत नाही, तर तो नैसर्गिकरित्या संपतही नाही; आणि केवळ जन्म नाही तर संपूर्ण विनाश किंवा कठोर अर्थाने मृत्यूही नाही. आणि हे a posteriori केलेले तर्क आणि प्रयोगांवरून काढलेले निष्कर्ष वर वर्णन केल्याप्रमाणे माझ्या a priori तत्त्वांशी पूर्णपणे सुसंगत आहेत.

§ ७७

अशा प्रकारे असे म्हणता येईल की केवळ आत्मा (अविनाशी विश्वाचा आरसा) अविनाशी नाही, तर प्राणीही अविनाशी आहे, जरी त्याचे यंत्र बऱ्याचदा अंशतः नष्ट होते आणि सेंद्रिय आवरणे सोडते किंवा धारण करते.

§ ७८

या तत्त्वांमुळे मला आत्मा आणि सेंद्रिय शरीर यांचे मिलन किंवा सुसंवाद नैसर्गिकरित्या स्पष्ट करण्याचे साधन मिळाले. आत्मा त्याच्या स्वतःच्या नियमांचे पालन करतो आणि शरीर देखील त्याच्या स्वतःच्या नियमांचे; आणि सर्व पदार्थांमध्ये पूर्वस्थापित सुसंवाद असल्यामुळे ते एकमेकांना भेटतात, कारण ते सर्व एकाच विश्वाचे प्रतिनिधित्व करतात.

§ ७९

आत्मे इच्छा, ध्येये आणि साधने यांच्याद्वारे अंतिम कारणांच्या नियमांनुसार कार्य करतात. शरीरे कार्यकारी कारणांच्या किंवा हालचालींच्या नियमांनुसार कार्य करतात. आणि कार्यकारी कारणे आणि अंतिम कारणे या दोन्ही राज्यांमध्ये सुसंवाद आहे.

§ ८०

देकार्तने मान्य केले की, आत्मे शरीरांना शक्ती देऊ शकत नाहीत, कारण पदार्थात नेहमी समान प्रमाणात शक्ती असते. तरीही त्याचा असा विश्वास होता की आत्मा शरीरांची दिशा बदलू शकतो. परंतु हे यामुळे आहे की त्याच्या काळात निसर्गाचा नियम माहीत नव्हता, जो पदार्थातील एकूण दिशेच्या संरक्षणाचा निर्देश करतो. जर त्याने हे लक्षात घेतले असते, तर तो माझ्या पूर्वस्थापित सुसंवाद प्रणालीकडे आला असता.

§ ८१

ही प्रणाली अशी आहे की शरीरे अशी कार्य करतात जणू काही (अशक्य असले तरी) आत्मे अस्तित्वात नाहीत; आणि आत्मे असे कार्य करतात, जणू काही शरीरे नाहीत; आणि दोघेही असे कार्य करतात जणू एक दुसऱ्यावर प्रभाव टाकत आहे.

§ ८२

आत्मे किंवा विवेकी आत्मे यांच्या बाबतीत, जरी मला आढळले की सर्व सजीव आणि प्राण्यांमध्ये मूलतः एकच गोष्ट आहे (म्हणजे प्राणी आणि आत्मा जगाबरोबरच सुरू होतात आणि जगाप्रमाणेच संपत नाहीत), तरीही विवेकी प्राण्यांमध्ये एक विशेष गोष्ट आहे, की त्यांचे लहान शुक्राणू प्राणी, जोपर्यंत ते केवळ तेच आहेत, त्यांना केवळ सामान्य किंवा संवेदनशील आत्मे असतात; परंतु जेव्हा जे निवडले जातात, असे म्हणू शकतो, ते प्रत्यक्ष गर्भधारणेद्वारे मानवी स्वरूपात येतात, तेव्हा त्यांचे संवेदनशील आत्मे विवेकाच्या पातळीवर आणि आत्म्यांच्या विशेषाधिकारावर उन्नत होतात.

§ ८३

सामान्य आत्मे आणि आत्मे यांच्यातील इतर फरकांमध्ये, ज्यापैकी मी आधीच काही नमूद केले आहेत, आणखी एक फरक आहे: सर्वसाधारणपणे आत्मे हे सृष्टीच्या जिवंत आरसे किंवा प्रतिमा आहेत; परंतु आत्मे हे देवत्वाचे स्वतःचे, किंवा निसर्गाच्या निर्मात्याचे प्रतिमा आहेत: विश्वाची व्यवस्था जाणून घेण्यास आणि वास्तुशास्त्रीय नमुन्यांद्वारे त्यातील काही गोष्टींचे अनुकरण करण्यास सक्षम; प्रत्येक आत्मा त्याच्या क्षेत्रात एक लहान देवता असल्यासारखा आहे.

§ ८४

हेच कारण आहे की आत्मे देवांशी समाज स्थापन करण्यास सक्षम आहेत, आणि त्यांच्या संदर्भात तो केवळ एक शोधक त्याच्या यंत्रांशी असतो तसा नाही (जसा देव इतर सृष्टीच्या बाबतीत आहे) तर एक राजपुत्र त्याच्या प्रजेशी असतो तसा आणि एक पिता त्याच्या मुलांशी असतो तसा आहे.

§ ८५

यावरून असा निष्कर्ष काढणे सोपे आहे की, सर्व आत्म्यांचा समूह देवाचे नगर बनवतो, म्हणजेच सर्वोत्तम राजांच्या अधिपत्याखाली शक्य असलेले सर्वात परिपूर्ण राज्य.

§ ८६

हे देवाचे नगर, ही खरोखर सार्वत्रिक राजेशाही हे नैसर्गिक जगातील एक नैतिक जग आहे, आणि देवाच्या कार्यामध्ये सर्वात उच्च आणि दैवी असे हे आहे: आणि यातच खरोखर देवाचा गौरव समाविष्ट आहे, कारण जर त्याची महानता आणि चांगुलपणा आत्म्यांकडून ओळखली आणि प्रशंसा केली गेली नसती तर तो नसता, हे देखील या दैवी नगराच्या संदर्भात आहे की त्याला खरोखर चांगुलपणा आहे, तर त्याचे ज्ञान आणि सामर्थ्य सर्वत्र दिसते.

§ ८७

वर निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे आपण परिपूर्ण सुसंवाद स्थापित केला आहे दोन नैसर्गिक राज्यांमध्ये - एक कार्यकारी कारणांचे आणि दुसरे अंतिम कारणांचे. आपण येथे आणखी एक सुसंवाद नोंदवला पाहिजे - निसर्गाचे भौतिक राज्य आणि कृपेचे नैतिक राज्य यांच्यातील, म्हणजेच विश्वाच्या यंत्रणेचा वास्तुविशारद म्हणून देव आणि आत्म्यांच्या दैवी नगरीचा सम्राट म्हणून देव यांच्यातील (§ 62, 74, 118, 248, 112, 130, 247).

§ ८८

हा सुसंवाद असे साधतो की गोष्टी निसर्गाच्या मार्गानेच कृपेकडे नेतात, आणि उदाहरणार्थ हा ग्रह नैसर्गिक मार्गांनी नष्ट आणि दुरुस्त होणे आवश्यक आहे त्या क्षणी जेव्हा आत्म्यांचे शासन त्याची मागणी करते; काहींच्या शिक्षेसाठी आणि इतरांच्या पुरस्कारासाठी (§ 18 sqq., 110, 244-245, 340).

§ ८९

असेही म्हणता येईल की, वास्तुविशारद म्हणून देव सर्व बाबतीत कायदेकर्ता म्हणून देवाला संतुष्ट करतो; आणि म्हणूनच पापांना निसर्गाच्या क्रमानुसार आणि वस्तूंच्या यांत्रिक रचनेच्या आधारे त्यांची शिक्षा मिळाली पाहिजे; आणि त्याचप्रमाणे चांगली कृत्ये शरीरांच्या संदर्भात यांत्रिक मार्गांनी त्यांची बक्षिसे आकर्षित करतील; जरी हे तात्काळ घडू शकत नाही आणि घडू नये.

§ ९०

शेवटी या परिपूर्ण शासनाखाली कोणतेही चांगले कृत्य बक्षिसाशिवाय नसेल, कोणतेही वाईट शिक्षेशिवाय नसेल: आणि सर्व काही चांगल्या लोकांच्या भल्यासाठी परिणत झाले पाहिजे; म्हणजे त्यांच्यासाठी जे या महान राज्यात असंतुष्ट नाहीत, जे आपले कर्तव्य केल्यानंतर दैवी योजनेवर विश्वास ठेवतात, आणि जे सर्व चांगल्याचा निर्माता यांचे योग्य प्रकारे प्रेम करतात आणि अनुकरण करतात, त्याच्या पूर्णत्वाच्या विचारात आनंद घेतात खऱ्या शुद्ध प्रेमाच्या स्वभावानुसार, जे ज्याच्यावर प्रेम करतो त्याच्या सुखात आनंद घेण्यास प्रवृत्त करते. हेच शहाणे आणि सदगुणी लोकांना गृहीत दैवी इच्छेशी किंवा पूर्वगामी इच्छेशी जुळणाऱ्या सर्व गोष्टींसाठी काम करायला लावते; आणि तरीही देवाने त्याच्या गुप्त इच्छेने, अनुगामी आणि निर्णायक इच्छेने प्रत्यक्षात जे घडवून आणले त्यात समाधानी राहणे; हे ओळखून की जर आपण विश्वाची व्यवस्था पुरेशी समजू शकलो असतो, तर आपल्याला आढळले असते की ती सर्वात शहाण्यांच्या सर्व इच्छापेक्षा श्रेष्ठ आहे, आणि ती जशी आहे त्यापेक्षा चांगली करणे अशक्य आहे; केवळ संपूर्णासाठी नाही तर आपल्यासाठी देखील विशेषतः, जर आपण सर्वांच्या निर्मात्याशी योग्य प्रकारे जोडलेले असू, केवळ आपल्या अस्तित्वाचा वास्तुविशारद आणि कार्यकारी कारण म्हणून नाही तर आपला स्वामी आणि अंतिम कारण म्हणून देखील जो आपल्या इच्छेचे संपूर्ण ध्येय असले पाहिजे, आणि जो एकटाच आपले सौख्य करू शकतो (Préf. *, 4 a b¹⁴. § 278. Préf. *, 4 b¹⁵).

समाप्त

¹⁴ Édit. Erdm., p. 469.

¹⁵ Édit. Erdm., p. 469 b.

ब्रह्मांड दर्शनशास्त्र

आपले अंतर्ज्ञान आणि टिप्पण्या आमच्याशी info@cosphi.org
येथे शेअर करा.

मुद्रित दिनांक १७ डिसेंबर, २०२४

CosmicPhilosophy.org
दर्शनशास्त्राद्वारे ब्रह्मांडाचे अर्थग्रहण

© 2024 Philosophical.Ventures Inc.